

השיעור השבועי

גליון מספר 354

הרב המקדים: הג"ר זכריה כהן ראב"ד ת"א
רב אורח: הג"ר יצחק סקה רבה של ארגנטינה

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית היזדים ומשודר דרך הליווי והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

ר"ת	יציאה	כניסה	ירושלים
21:17	20:22	19:31	חל אביב
21:14	20:19	19:29	חיפה
21:18	20:22	19:32	באר שבע
21:14	20:19	19:29	

פנחס | י"ז תמוז תשפ"ב

כתב וערך השיעור:

הרב דכיר פרץ שליט"א

הלכות י"ז בתמוז

להפצת עלונים באזור מגורין
התקשר: 0506-730-831

טלטול מפתח בחגורה. גילוח במכונה. המקור לד' תעניות. הדברים שאירעו ב"ז תמוז. מעלת התורה. מעוברים ומניקות, תלמידי חכמים ומלמדי תינוקות ופועלים, בתענית. ביטול תורה לצורך אמירת סליחות, לימוד מוסר, ולווית המת.

ארבע תעניות

א. 'כתב מרן בשלחן ערוך (סימן תקמט סעיף א): חייבים להתענות בתשעה באב וב"ז בתמוז ובג' בתשרי ובעשרה בטבת, מפני דברים הרעים שאירעו בהם. המקור לכך בדברי הנביא זכריה (פרק ח פסוק יט): "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יְהִיָּה לְבֵית יְהוָה לְשִׁשָּׁן וְלִשְׁמֹחָה וְלְמַעֲדֵים טוֹבִים וְהָאֵמֶת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְיֶה." צום הרביעי הוא ב"ז בתמוז שהוא חודש הרביעי מניסן, צום החמישי הוא בתשעה באב

שהוא חודש החמישי מניסן, צום השביעי הוא צום גדליה בג' בתשרי שהוא חודש השביעי מניסן, וצום העשירי הוא בעשרה בטבת שהוא חודש העשירי מניסן. בתוספתא (סוטה פ"ו ה"ז) הובאה דעת רבי עקיבא, שסדר התעניות בפסוק זה הוא לפי סדר החודשים ולא לפי סדר המאורעות, כי לפי סדר ההיסטוריה צריך לכתוב קודם את צום עשרה בטבת שאז התחיל המצור על ירושלים, עד י"ז בתמוז בשנה לאחר מכן, שאז הובקעה העיר, ודלא כדעת רבי שמעון. והלכה כרבי עקיבא (ועי' עירובין מו:).

את פנחס ואומר "הֲנִי נִתֵּן לוֹ אֶת פְּרִיִּי שְׁלוֹם" (במדבר כה, יב), וחשש שימנה את פנחס למנהיג, כי היה קנאי, וזה טוב לדברים אחרים אבל לא להנהיג כללית. בשביל להיות רועה ישראל, איש על העדה, צריך להיות מתון. אמר לו הקב"ה, אל תדאג, יהושע הוא "איש אשר רוח בו", והוא יהיה המנהיג אחריו. וככה היה מרן זצ"ל, יכלו שני אנשים לשאול אותה שאלה, ולכל אחד היש תשובה אחרת, כל אחד לפי פנימיותו ולפי הלך רוחו, זהו "איש אשר רוח בו". מרן זצ"ל בזמנו שלח אותנו לכהן כרב בארגנטינה, והיה מחזק ומעודד ומדריך אותנו, וגם היום לא אלמן ישראל, אנחנו לא נוקפים אצבע מבלתי להתייעץ מרן הראש"ל שליט"א, ואנו מודים לו על כל הייעוץ והתמיכה. והי רצון שיפוצו מעיינותיו חוצה, וימשיך להנהיג את עם ישראל ולהדריכם בדרך התורה והמצוות, מתוך בריאות והצלחה. אמן.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לראב"ד ת"א הגאון הרב זכריה כהן ה' ישמרהו ויחיהו, הרבה תיקים קשים שבאים אצלנו אני שולח אליהם, והוא מוצא פתרונות, אין י"ז, הוא תלמיד של מרן ובקי בכל תורתו, בן פורת יוסף. יהי רצון שימשיך לשבת על מדין, ועוד יעלה מעלה מעלה, ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה. כמו כן חזק וברוך לגאון הרב יצחק סקה רבה הראשי של ארגנטינה, שגם הוא תלמיד של מרן, והיה מקורב אליהם, וקיים בעצמו גדולה שימושה יותר מלימודה (ברכות ז:), ראה את הנהגותיו של גדול הדור ומעביר אותם לשומעי לקחו. לפני כשש שנים הייתי אצלו בקהילה, וראיתי שברוך ה' הם בקיאים בתורה של מרן, יש שם את כל ספרי מרן, יביע אומר, וכן ילקוט יוסף. ובשונה מכמה קהילות בעולם של משוכנזים שלא מכירים את פוסקי ספרד, אצלם מכירים את הפוסקים הספרדים, ועל ראשם מרן זצ"ל, וזהו בזכות כבוד הרב, וב"ה יש שם הרבה רבנים ותלמידי חכמים שמכבדים אותו ושומעים לדבריו.

אני המכיר את הרב הראשי לארגנטינה הקודם, הרב יצחק שחיבר זצ"ל, שהיה תלמיד חכם גדול. אמנם היה מגולח - כמו הרב סקה - אבל היה גאון. לפני מעל שלשים שנה, כתבנו בילקוט יוסף שבת כרך ב' (עמוד ז), לגבי חגורה שמתקנינים בה מפתח במקום הסוגר, כדי שיהיה ניתן לטלטלו ברשות הרבים במקום שאין עירוב. ב"ה בארץ יש לנו עירוב וזה מקל עלינו, אבל יש מקומות בחו"ל שאין עירוב, והאיש ואשתו רוצים ללכת לבית הכנסת, ואסור להם לטלטל מפתח, וכי ישאירו את הבית פתוח לגנבים, לכן המציאו את הפתרון הנ"ל. והנה בשלחן ערוך (סימן שא סעיף יא) יש בזה מחלוקת מרן והרמ"א, הרמ"א מתיר, אך מרן אוסר, כי אף אם התקין בחגורה מפתח יקר מכסף טהור, אבל ניכר שנתניתו בחגורה היא על מנת לטלטלו. אנחנו נאמנים לשיטת מרן הבית יוסף, ולכן כתבנו בילקוט יוסף שאין לטלטל את המפתח שבחגורה. הספר ילקוט יוסף הגיע לארגנטינה, והרב

מדברי הג"ר זכריה כהן שליט"א: ברשות מרן הראשון לציון שליט"א, אנחנו בבתי הדין לא יכולים לזוז בלי פסקי מרן היביע אומר זצ"ל, ובלתי תיעוצות יום יומית עם יבדל לחיים טובים מרן שליט"א. לפני כחודש ימים בבית הדין עשינו לאשה אחת את סדר החליצה, והיינו צריכים להביא לה תעודה שיכולה להינשא לכל העולם, אבל כשחקרנו אותה התברר שיש בעיה, היו לה שני בעלים, עם הראשון התחתנה בצרפת, ולאחר כשנה מהנישואין הוא נפטר מהמחלה, ואחר כך התחתנה עם בעל שני, וגם הוא לאחר שנתיים נפטר מהמחלה בלי ילדים, ולכאורה הלא אשה כזו נקראת אשה קטלנית, וכפי שפסק מרן בשלחן ערוך אה"ע (סי' ט ס"א): אשה שנשאת לשני אנשים, ומתו, לא תינשא לשלישי, שכבר הוחזקה להיות אנשיה מתים. כשהיא ראתה שאנחנו מתלבטים התחילה לבכות ואמרה: כבוד הרב, אני בסך הכל בת 40, וכי לא מספיק לי מה שנעשיתי ששני הבעלים שלי נפטרו?!... ובאנו למרן שליט"א להתייעץ אתו לגבי המקרה הזה, ואינו שכבר בשנת תשי"ח מרן זצ"ל נשאל בשאלה דומה, וכתב עליה תשובה בשו"ת יביע אומר ח"ג (אה"ע סי' ה), והביא שם כמה נקודות מפי סופרים וספרים שצירפנו להתייר, ומהם, שהיו לה ילדים מהבעל הראשון, ועוד שהוא נפטר בחו"ל ויש לתלות שמוזל חו"ל גרם, ועוד שהבעל השני היה חולה עוד לפני שהתחתן אתה, ועוד שהיא עשירה וזה מראה שמוזלה טוב, ואחר כל הצירופים הללו יש לצרף דעת רשב"ג שאשה קטלנית רק לאחר שלשה בעלים שמתו ולא שנים. ואחר הסכמת מרן שליט"א התירו לה להינשא, והיא יצאה בשמחה ובטוב לבב. כמה אנו חייבים להכיר טובה למרן על העצה והתבונה, ועל כך שמנהיג אותנו ברוח טובה, מתוך קידוש שם שמים ברבים. ה' יאריך ימיו בטוב ושנותיו בניעמים, להגדיל תורה ולהאדירה, בשובע שמחות. אמן ואמן.

מדברי הרב יצחק סקה שליט"א: ברשות מרן הראשון לציון הגאון הגדול רבינו יצחק יוסף שליט"א, כשהייתי בארץ ישראל, למדתי בשיבת 'פורת יוסף', ולאחר מכן היינו גרים בשכונת רחביה בירושלים, וזכיתי להיות קרוב למרן הראשון לציון זיע"א, ולמדתי ממונו הרבה, ושימשתי אותו, וכעבור כמה שנים שהייתי צריך לצאת לחו"ל, עשו לי מסיבת פרידה, וזכיתי שמרן הראש"ל הרב יצחק שליט"א דרש באותו מעמד, ובכל פעם שאני בא לכאן אני מתרגש להיות לידו, זו זכות שלנו שהוא המנהיג בארץ ובעולם.

כשגרתי בארץ הייתי שומע דרשות מפי מרן רבנו עובדיה יוסף זיע"א, שהיה דורש בכל ליל שבת על פרשת השבוע בבית כנסת הקטן שעל יד בית כנסת הגדול בירושלים, ובפרשה הבאה פרשת פנחס, מרן היה רגיל לשאול, למה רק לאחר מעשה פנחס משה רבנו נזכר לבקש מהקדוש ברוך הוא שימנה אחריו מנהיג לעדה, למה לא התפלל קודם? ומרן היה משיב, משה רבנו שמע שהקב"ה משבח

לתגובות וכן לקבלת הגיליון במייל: d95872@gmail.com

השיעור מוקדש להצלחת רבי זרעון בן מרים וב"ב בכל העונינים, ולעילוי נשמת המנוח רבי מיכאל בן מרים

ב. בגמרא (תענית כו ס"א) מובא, שחמשה דברים קשים אירעו לאבותינו ביום י"ז בתמוז: א. נשתברו הלוחות, משה רבינו עלה לשמים להביא את הלוחות למחרת מתן תורה ביום ז' בסיון, וירד לאחר ארבעים יום ב"ז בתמוז, וכשראה שעשו עגל מסכה², שבר את הלוחות. ב. בוטל התמיד, בזמן המצור על ירושלים כשנגמרו הכבשים להקרבת קרבן התמיד, שיחדו

שחיבר ראה את ההלכה הזו, והעיר לי, כבודו יושב בירושלים ופוסק, אבל בארגונינו קשה מאוד להחמיר בזה על הציבור, וכי לא כדאי הרמ"א לסמוך עליו בשעת הדחק? ושלא לי מכתב עם נימוקיו להיתר (ראה בס' יצחק יתן סי' ל). ואכן במקום דוחק כזה יש לסמוך להקל, וכמו שכתב הרב השואל בספר בנין עולם (האו"ח סימן יד), שאף על פי שקיבלנו הוראות מרן, אבל במקום צורך גדול יכולים לעשות שלא כמרן, לא הולכים ראש בקיר. וכאן אם לא תתיר להם לטלטל את המפתח באופן זה, ימנעו לבוא לבית כנסת, או שחש ושלום יטלטלו גם בלי זה {וכי"ב כתב בשו"ת חקרי לב (ח"א מ"ד ס"ס קכו וקצג), שבהפסד מרובה יש להתיר אפילו נגד מרן, וכ"כ בזבחי צדק (יו"ד סי' יח סק"ע וס"ב צבאות יב) לסמוך בהפסד מרובה כדעת האחרונים נגד מרן}.

אני זוכר לפני ארבעים שנה, הצטרפתי למרן זצ"ל לאחד מביקוריו במקסיקו, והיה שם מכשול, שאין שם עירוב, והבאים לבית הכנסת, מלבד מה שהיו מביאים מפתח בחגורה, היו מטלטלים בכיס כיפות ומטפחות אף. בזמנו מרן פנה למשה סבא, ואמר לו, תראה, יהודים נכשלים באיסור טלטול בשבת, לא חסר לך כסף, תעמיד להם דוכן של כיפות בפתח בית הכנסת, כמו בכותל... וכן דוכן של מטפחות אף - עוד לא היה נייר טישו - ותודיעו להם: לא להביא כיפות ומטפחות בכיס, וליום כיפור תקנה להם נעלי בד, ואחר כך נתן להם רשות לקחת הבית... וכך לא יצטרכו לטלטל. ובזכות אותה תקנה גדולה שתיקן מרן זצ"ל, מנע מכשול מעם ישראל.

הרב יצחק שחיבר היה תלמיד חכם גדול, למרות שבפעם הראשונה שראיתי אותו, היה נראה לי בעל הבית, חשבתני אולי הוא נשיא הקהילה, אבל באמת היה מלא בתורה, והיה מגולח כדרכם של הרבה רבנים חלופים, מהם רבי יום טוב ידיד הלוי מברוקלין, שהיה גאון עצום והיה מגולח. היה אחד שרצה לאסור את מכוונות הגילוח, ובא אלי עם כל מיני ראיות לאסור. אמרתי לו, המכונה היא כמו מספריים כעין תער, סכינים ורשת על גביהם, מה איכפת לי שהיא חותכת את השער ממש קרוב לפנים, והוספתי ואמרתי לו, איך אתה יכול לאסור, אתה נמצא בבני ברק, אבל לך תראה במקומות רבים בעולם - ניו יורק ועוד - הרבה חכמים ואנשים מעם ישראל מקילים בזה, וכי כולם עושים איסור? אדרבה, תיכנס לעובי הקורה ותתיר, וכמו שעשה מרן זצ"ל, שכתב בצעירותו תשובה להתיר, ונדפסה ביביע אומר (ח"ט ח"ד סימן ז). גם הסטייפלר כמה שהיה מחמיר, נתן פתרון שייצבע את ידו בדיו ויעביר עליה את המכונה, והיה אם הצבע נמחק המכונה לא בסדר, ואם הצבע נשאר המכונה בסדר. מרן אמר דבר אחר, שיעביר את היד על פניו מלמטה למעלה, ואם מורגש את השערות, זה בסדר. וכן שלא ילחץ חזק עם המכונה, אלא יעבירה בנחת.

בצעירותו מרן ביקש שנשתמש במשחת גילוח, והריח של המשחה היה נודף לכל הבית ומפריע לרבנית, אבל מרן אמר, כדאי לסבול מעט ריח לא טוב מאשר להיכנס לסמיכות, והיה משכנע אותנו לגדל זקן. לכן מי שיכול לגדל זקן, או להשתמש במשחה, תבוא עליו ברכה, ומי שמשתמש במכונה, שיעבירה על פניו בנחת ולא ילחץ חזק, אבל לבוא ולאסור לגמרי את מכוונות גילוח, זה בלתי אפשרי. אני מברך את הרב סקה שימשיך לנהל את עדתו על מבועי התורה, לא קל לנהל עדה, יש בחו"ל גבירים גדולים, וְעֲשִׂי יַעֲנֵה עֲזָתְךָ (משלי יח, כג), אבל ב"ה יש לו סייעתא דשמיא והוא מצליח מאוד. ובקרוב יבוא משיח צדקנו, ועלה לארצנו הקדושה את כל בני קהילתו, והוא יעלה אחרון, כמו קברניט בספינה העומדת לטבוע בים, שמציל את כולם ועולה אחרון.

² ובאמת זה פלא, הלא עם ישראל ראו מראות אלוקים, בקריעת ים סוף ר'אתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי (מכילתא בשלה), וכן במעמד הר סיני "וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע בְּקוֹל מְפַיֵּי אֲשֶׁר יֵרֵד עֲלֵיו ה' בְּאֵשׁ" (שמות יט, יח), ואין תוך זמן קצר הקימו עגל ורקדו לפניו "וַיֹּאמְרוּ אֵלָה אֵלֶיהָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִינוּ מִצְרָיִם" (שמות כ, ד), וכי היו חסרי דעת? התשובה לכך, לעולם אחר שראו את אותם מראות אלוקים, בודאי האמינו במציאות ה', אבל לא האמינו בהשגחה פרטית, שהשי"ת משיגה על כל אחד ואחד מאיתנו האנשים הקטנים והפשוטים, וכביכול צריך מתווך או מליץ יושר בינינו, וזה העגל. ובגלל שכפרו בהשגחה פרטית, משה שבר את הלוחות.

³ וזה חמור מאוד, שהרי אמרו חז"ל (מדרש רבה פנחס כא), כי קרבן התמיד של בין הערבים היה מכפר על כל עוונות ישראל שעשו במשך היום, ותמיד של שחר היה מכפר על כל עוונות ישראל שעשו במשך הלילה, וכשהיו מקריבים את התמיד ורואים את העשן עולה ישר לשמים - למרות שיש רוח בירושלים - היו מבינים שהקרבן התקבל ונמחלו עוונותיהם.

את האויבים ובכל יום היו משלשלים להם תיבות מלאות זהובים, ותמורתם היו מעלים להם כבשים, ובי"ז בתמוז לקחו את הזהובים, ובמקום כבש העלו חזיר שנעץ את ציפורניו בחומה, ולכן באותו היום לא הקריבו תמיד של בוקר ושל בין הערבים³. ג. הובקעה העיר, החל מעשרה בטבת הבריונים עשו מצור ולא נתנו להיכנס, והיה המצב נורא ואיום, אנשים מתו ברעב - וכמובא בגמרא גיטין (נ. והלאה) סיפורים שהיו בתקופת

אמנם עם כל חשיבות קרבן התמיד, בזמן מלחמת כיבוש הארץ נאמר (יהושע ה, יא): "וַיְהִי בַּהַיּוֹם הַהוּא שֶׁיָּשַׁע בִּירִיחוֹ, וַיֵּשְׂא עֵינָיו וַיְרֵא וַהֲגָה אִישׁ עֹמֵד לְנִגְדוֹ וַחֲרָבָה שְׁלֹפָה בְּיָדוֹ, וַיִּלְכָּד הַיְהוָה אֶלָּיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אֶתָּה אִם לְצָרֵינוּ". והשיב לו המלאך (שם, יד): "וַיֹּאמְרוּ, לֹא, כִּי אֲנִי שָׂר צָבָא ה' עִתָּה בְּאֵתִי". ולכאורה יהושע לא שאל את המלאך מתי בא, אלא שאל למי הוא שייך, ואם כן מהי תשובת המלאך "עתה באתי"? אלא אומרת הגמרא במגילה (ג), שאל יהושע, ישראל עשו שני עוונות, אמש ביטלו תמיד של בין הערבים, ועכשיו ביטלו תלמוד תורה, מחמת שהיינו עסוקים במלחמת מצוה, שהיא מצוה על פי הדיבור, לזה כולם מודים ואפילו סאטמר... על איזו מהן באת להוכיחנו? וזהו ששאל "הלנו אתה" - האם באת על עוון ביטול תורה, וכנאמר (דברים לג, ד) תורה צויה לנו" משה, מצות לימוד תורה שייכת רק לנו" עם ישראל, ולא לאומות העולם, שהרי גוי שעוסק בתורה חייב מיתה (סנהדרין טז, ט), התורה אגוני מגנא ואצולי מצלא (סוטה כא), היא מגינה על לומדיה היהודים. "אם לצרינו" - או שבאת על עוון ביטול הקרבנות שמגינים עלינו מצרינו (תוס' במגילה שם). ועוד אפשר לפרש "אם לצרינו", שהקרבנות שייכים גם לאומות העולם, שהרי גוי שהביא קרבן מקבלים ממנו, ואפילו עם מום רצו לקבל מהם מפני שלום המלכות (גיטין נו, וע' ניר סב. זבחים מה. מנחות נא. עג. חולין ה. ג: תמורה ב: ועוד), ואם מביאים קרבן על מנת שתתבטל הבצורת, כולם מרוויחים מזה, גם השכנים הגוים (ע' סוכה נה).

השיב לו המלאך, עתה באתי - באתי על עוון ביטול תורה (מגילה ג), שהרי עתה לילה, והתורה זמנה ביום ובלילה, שנאמר "וְהָיְתָה בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה" (יהושע א, ח), וכמו שכתב הרמב"ם (פ"א מהל' ת"ת ה"ח), מה שאין כן קרבנות שזמנם ביום בלבד (מגילה ה: זבחים צח). ועוד אפשר לפרש, מה שאמר "עתה" באתי, על התורה שנאמר עליה: "וְעִתָּהּ" פָּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלִפְדָּהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (דברים לא, ט), התורה נקראת שירה, ולכן רואים בחורי ישיבות שמנגנים בזמן הלימוד, ואשכנזים עושים בסם בסם, ואנחנו עושים מאוילים... עוד ביהודתנו קטנים, אני זוכר את מרן זצ"ל שהיה שקוע בסוגיא ופוחת פוסקים, נודע ביהודה, חתם סופר, הגאון רבי זלמן, ובסוף היה יושב ומנגן, ועושה מקאם שיגא ונהונו...

ממשיכה הגמרא (מגילה שם): מיד "וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק", אמר רבי יוחנן, מלמד שלן בעומקה של הלכה. ובא ללמדנו חשיבות הלימוד בעומק העיון, שלא סתם למד ספרי קיצורים - יש ספרים שכותבים: כך אמר הרב קרליץ, וכך אמר הרב ואזנר, וכך אמר הרב אורבך, ולפעמים לא הבינו דבריהם - אלא לן בעומקה של הלכה, למד ראשונים ובית יוסף ושלחן ערוך, ואחרונים, ש"ך, סמ"ע, ח"מ, מג"א, כדי לכפר על עוון ביטול תורה של עם ישראל. על כל פנים רואים את מעלת לימוד התורה, שהיא יותר חשובה מקרבן המכפר על כל עוונותיהם של כל ישראל!

היום אין לנו קרבנות שיכפרו על עוונותינו, ומה מכפר? או יסורים, או לימוד תורה, ובודאי שכל אחד יבחר בתורה ולא ביסורים. ובגמרא ברכות (ה): אמר רבי שמעון בן לקיש, כל העוסק בתורה יסורים בדילים הימנו. וצריך להבין, וכי מי שלומד תורה אין לו יסורים? הגמרא (שם ע"ב) מספרת על רבי יוחנן, שנפטרו לו עשרה בנים, ופירשו הגאונים (הובא ברבינו ניסים גאון שם) שבנו העשירי נפטר על ידי שנפל לתוך גיגית של מים ורותחים מבעבעים, כמו ההגעלה שעושים לכלי החמץ, ונימוח בשרו, ורבי יוחנן היה לוקח את העצם של בנו ומחזק את האנשים, ואומר להם על מה אתם מצטערים, "דין גרמא דעשירא ביר" - זו העצם של בני העשירי! ואיך אמר ריש לקיש שהעוסק בתורה יסורים בדילים ממנו? מרן זצ"ל בחודשים האחרונים לחייו נפל ושב את הגב, והיו לו יסורים קשים מאוד, היינו רואים אותו סובל ובוכים, ומי כמו מרן שישב ועסק בתורה בהתמדה, ובכל זאת סבל יסורים. אבל התשובה פשוטה, העוסק בתורה יסורים בדילים ממנו, אין הכוונה שאין לו יסורים כלל, אלא שעל ידי עסק התורה הוא מצליח להתגבר על היסורים, ומרגיש כאילו היסורים באו על מישהו אחר ולא עליו, וכמאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קט, צב) "לִלְוֵי תוֹרַתְךָ שִׁעֲשִׂי אֲז אֲבַדְתָּ יָעֲנֵנוּ", "פִּקְדֵי ה' יִשְׂרָיִם מִשְׁמֹחֵי לֵב" (תהלים יט, ט), על ידי שמששתעשע בתורה, שוכח את היסורים והצרות שלו.

סיפורתי כמה פעמים, בשבת אחת לפני האחרונה שמרן זצ"ל היה בביתו, לפני שהלך לבית החולים, הייתי נוכח אצלו בבית, ובליל שבת ביקש ממני להביא לו שו"ת נודע ביהודה חלק א' מהמדף למטה, וישב ולמד תשובה אחרי תשובה, זה תשובות קשות מאוד, קושיות ותירוצים, והיה לומד ונאנח, אי אי. הוא יכל ללמוד דברים קלים, בן איש חי, כף החיים, אבל העדיף ללמוד דוקא סוגיות קשות, וקיים בעצמו "לולי תורתך שעשעי או אבדתי בעניי".

המצור - אבל אותם בריונים לא שמעו לדעת תורה ואמרו: הרבנים לא מבינים בפוליטיקה... וכעבור שנה חצי ב"ז תמוז הובקעה חומת העיר. ד. אפוסטמוס הרשע שרף את התורה, עמד מול כולם ולקח את הספר תורה ושרף אותו במזיד. ה. הועמד צלם בהיכל, יש גורסים "העמיד", שאותו אפוסטמוס הוא שהעמיד צלם בהיכל, אבל הגירסא שלפנינו "הועמד" והכוונה שמנשה בן חזקיהו העמיד צלם בהיכל. מחמת הדברים הקשים שקרו ביום י"ז בתמוז, גזרו חכמים לדורות להתענות ביום זה, עד שיבוא משיח צדקנו והימים הללו יהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים.

מעוברות בתענית

ג. כתב מרן בשלחן ערוך (סי' תקנ סעיף א): הכל חייבים להתענות בארבע צומות הללו, ואסור לפרוץ גדר. אבל חולה פטור מהצום, כי במקום חולי לא גזרו חכמים, וכן מעוברות ומניקות פטורות מהתענית. ומעוברות היינו לאחר שלושה חדשים כשהוכר עובריה, אבל אם מרגישה חולשה או סחרחורת יכולה להקל אפילו לפני כן, והוא הדין כשהרופא אומר לה שלא תצום מפני שעלולה להפיל וכדומה.

מניקות בתענית

ד. מניקות שאמרו, לאו דוקא מניקה בפועל, אלא כל שהיא תוך עשרים וארבעה חודש ללידה, שהרי בגמרא (נדה ט.) אמרו, שיוולדת אבריה מתפרקים ואינה חוזרת לעצמה עד כ"ד חודש. ואף שכיום ישנן תרופות המקילות גם על הלידה עצמה וגם לאחר מכן, ורואים שהנשים יותר חזקות ומתפקדות, אבל בכל זאת עד כ"ד חודש הן פטורות מהתענית. הרב יעקב ישראל פישר בספרו אבן ישראל (ח"ט סימן סב אות ח, עמ' מה) מתחילה החמיר בזה, ושוב הראו לו מה שכתב מהרש"ם (דעת תורה סימן תקנ סק"א) להקל עד כ"ד חודש ללידה, וסמך עליו. וכן כתב האשל אברהם מבוטשטאטש (תנינא סימן תקנ ס"א). וכ"כ בשו"ת בית אבי (ח"ד סי' פה).

דעת מרן זצ"ל

ה. לפני קרוב לששים שנה מרן זצ"ל כתב בירחון קול סיני (עמ' 33) ובשו"ת יחיה דעת ח"א (סי' לה) להקל, שאפילו פסקה להניק פטורה מהתענית עד כ"ד חודש. וכן אם הפילה פטורה מהתענית עד כ"ד חודש להפלה. ולפי זה רוב הנשים שלנו אינן צמות, או שהיא מעוברת, או כ"ד חודש לאחר לידה, או חולה, אבל לאחר שנים הרב פקפק קצת בהיתר גוף זה, כי מרן הבית יוסף (סימן תקנד) הביא את דברי הרשב"א (החדשות סי' מא) שראוי לעוברות ומניקות לא להקל כל כך ולהתענג במאכלים, אלא אוכלות ושותות "כדי קיום הולד" וכן פסק בשלחן ערוך (סי' ה). ויתכן לפרש שמדובר במניקה האוכלת לצורך החלב של התינוק, ומשמע שאם אינה מניקה בפועל לא תאכל כלל. אך אפשר לומר ש"כדי קיום הולד" חוזר על מעוברות ולא על מניקות. ולמעשה הרב הורה כעין פשרה, שאם מרגישה חולשה יתירה, לא תתענה, ואם מרגישה טוב תתענה, ותשמור על מנוחה, ואם באמצע התענית מרגישה שנחלשת הרבה, תפסיק את התענית ותסמוך על המקילים.

תלמידי חכמים ומלמדי תינוקות

ו. הגאון רבי יוסף ידיד הלוי⁴ כתב בשו"ת ימי יוסף (חאו"ח סי' ט), שתלמידי חכמים היושבים על מדין, וכן אברכים ובני ישיבות היושבים על התורה ועל העבודה, וכל שכן מלמדי תינוקות, פטורים מלהתענות ב"ז תמוז, עשרה בטבת, צום גדליה, שאם יצומו לא יוכלו ללמוד היטב וימעטו ממלאכת שמים, ובפרט אחר הצהריים, שכבר מתעייפים והולכים לבית. וכל שכן מלמדי תינוקות, כי מה אשמים הילדים הקטנים, הם צריכים ללמוד, ואם המלמד יצום, יהיה עייף ויתבלבל במהלך מסירת השיעור, או שיקצר להם את השיעור, ונמצא עובר על איסור גזל.

עונג שבת

ז. תראו, בשלחן ערוך (סימן תקנ ס"ג) מבואר, שכל הצומות הללו אם חלו להיות בשבת נדחים לאחר השבת. והרי מצות עונג שבת יש אומרים שהיא מדרבנן, שכן היא נלמדת מהפסוק בישעיה (נח, יג) "וקראת לשבת עונג

⁴ היה רב שכונת הבוכרים ונפטר לפני כ-90 שנה, היה גברא רבה ומרן זצ"ל היה משבח ומוספר עליו סיפורים נפלאים.

⁵ מי שאוכל מפרוסה גדולה נקרא גרגרן (ש"ע סי' קע ס"ז), אין זה דרך ארץ, אבל סנדוויץ' או חצי מנה פלאפל שרגילים לאכול אותם כך, אין בעיה.

לקדוש ה' מכובד", ודברי קבלה אינם ממש כדברי תורה. ולכאורה כן משמע בפשטות מדברי הרמב"ם (פ"ל מהל' שבת ה"א) שכתב שמצוה זו מדברי סופרים. אולם החתם סופר (שבת קיא.) כתב בדעת הרמב"ם, שלעולם מצות עונג שבת מן התורה, ונלמדה מהלכה למושה מסיני, ורק באו חכמים והסמיכוה על הפסוק בישעיה [א.ה. וראה בילקו"י מהדורת תשע"א שבת א' כרך א' עמ' ל והלאה, ושם מבואר בין היתר שלדברי תרגום יונתן בן עוזיאל (שמות לא, טז) עונג שבת דאורייתא, ושכן משמע מכמה ראשונים. וכך משמע שתפס בחזו"ע שבת א' עמ' ב והלאה]. לכן טען הרב יוסף ידיד, שבשביל צום דרבנן, אין לוותר על לימוד תורה דאורייתא.

פועלים

ח. לפי דרכו של רבי יוסף ידיד, יש לפטור גם פועלים מהתענית, מפני שאם יצומו יחלשו וראשם יכאב, וימעטו ממלאכת בעל הבית, לא ישפצו את הבית כהוגן, והדלתות לא יסגרו כמו שצריך, ואם נותן להם שכר יומי ויקחו ממנו, יעברו על איסור גזל. וכיוצא בזה מצינו בגמרא ברכות (טז.), שהפועלים שישבו ואכלו פרוסת לחם⁵, יקצרו בברכת המזון, יברכו ברכת "הזן" שתיקן משה רבינו, אבל ברכת "נודה לך" וברכת "רחם" יכללו בברכה אחת, וברכת הטוב והמטיב לא יברכו כלל, וכל שכן שלא יאמרו "הרחמן". ופועל שייברך את כל הברכה בשלמותה הרי הוא גוזל את בעל הבית, ויבצע בַּרְךָ יְאֵץ ה'" (תהלים י, ג).

ההבדל בין זמנם לזמננו

ט. אולם יש להדגיש, שבזמנם בעל הבית היה מקפיד על הדברים הללו, שלא לאבד רגע אחד מהעבודה ואפילו לצורך גדול, אבל היום בזמננו לא מקפידים על זה, שמעתי שבהרבה ממשרדי הממשלה עובדים ארבעה ימים בשבוע, וביום חמישי עובדים מהבית, או שותים קפה... ולא עובדים בכל השעות בשלימותן, אלא מידי פעם יוצאים לעשן סגירה ונחים קצת, "וַיְרַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּיַד יְעֶזְרֵל בֶּן-בְּנַיִן עֶדְרָה" (בראשית לב, יז)... וברור שלא מקפידים על אותן דקות מועטות של ברכת המזון. וכבר מרן השלחן ערוך (סי' קצא ס"ב) כתב: והאידינא לעולם מברכים כל ארבע ברכות, שאין דרך בני אדם עכשיו להקפיד בכך, ומן הסתם על דעת כן שוכרים פועלים, שיברכו כל ארבע ברכות כתקנן. ע"כ. לכן להלכה גם פועלים חייבים לעשות מים אחרונים ולברך את כל ברכת המזון כולל הרחמן. ולפי זה יש להשיב על טענת רבי יוסף ידיד, שבזמננו בעל הבית המשכיר פועלים לעבוד, וכן מנהל כולל המשלם מלגה לאברכים על מנת שילמדו, וכן המשכיר מלמדי תינוקות, יודע מראש שיש ימי תענית, ומוחל להם על כך, ועל כן הם חייבים לצום ופשוט שאין בידם עוון גזל.

ארור עושה מלאכת ה' רמיה

י. והנה בירושלמי (פ"ז דדמאי ה"ג) מובא, שרבי יוחנן ראה מלמד תינוקות שהיה חלש, ושאלו על מה זה? ואמר לו שהוא רגיל בתעניות, גער בו רבי יוחנן ואמר: אסור לך להתענות, שהרי אפילו העוסק במלאכת בשר ודם אסור לו להתרשל בה, אתה שעוסק במלאכתו של הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה. ודברי הירושלמי הובאו בהגהות מיימוניות (סוף הל' שכירות, פ"ג ה"ו), והביא עוד בשם האביאסף, שאסור למלמד ליקץ בלילה יותר מעונותו מפני שלמחר עצל ללמוד. ומבואר בשלחן ערוך יו"ד (סימן רמה סעיף יז) וחו"מ (סימן שלג סעיף ה), שמלמד תינוקות שמתרשל בתלמודו, הרי זה בכלל "אַרְרוּר עֲשֵׂה מְלֹאכֶת ה' רְמִיָּה" (ירמיה מח, י). אולם כל זה מדובר על יום רגיל, אבל לא על תעניות שתקנו לנו חכמים, וכנ"ל.

ביטול תורה לסליחות ומוסר

יא. כיוצא בזה כתב הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד - רבה של ירושלים - בשו"ת שלמת חיים (חאו"ח סי' שכה), שמלמדי תינוקות ומגידי שיעורים רשאים להשכים קום לסליחות⁶, ואף שאחר כך יהיו עייפים, נחשב להם

⁶ למנהג הספרדים אומרים סליחות כל חודש אלול, אבל האשכנזים אומרים סליחות רק בשבוע שחל בו ראש השנה, או בשבוע שלפניו. בסליחות שלהם יש מלים קשות להבנה, אבל בסליחות שלנו המלים ברורות, "אדון הסליחות" וכו', וגם יש לנו נגנינות יפות...

כהתנו מעיקרא. כי אמירת הסליחות חשובה מאוד וממעטים בשבילה את הלימוד הרגיל, וכמו שכתב החיד"א בברכי יוסף (סי' תקפא סק"ו): וכן ראיתי לקצת רבנים שהיו עסוקים תמיד בגופי הלכות ובחיבורים, ובחודש אלול היו מניחים קצת מסדרם ללמוד גירסא ותחנונים. ע"כ. וכן לימוד המוסר חשוב מאוד, לפני כששים שנה מרן זצ"ל היה נותן שיעורים בבית כנסת 'אהל רחל', ובכל יום חמישי היו לומדים בספר 'פלא יועץ', הרב שלמה כהן ע"ה מיישבת "אוהל מועד" הדפיס את הספר הזה מחדש, וחילק ספרים לכל הציבור, והרב היה קורא להם קטע ומוסיף פירושים. החתם סופר עם כל גדלותו היה אומר, ביום שאני לא לומד מוסר אני מרגיש קרירות בעבודת ה' (חוט המשולש דף לא ע"ב). לכן חשוב שאדם יקבע לעצמו מעת לעת ללמוד ספרי מוסר. רואים שלצורך דברים אלה יש למעט ממלאכת שמים, וכל שכן לגבי תעניות החובה שתלמידי חכמים ומלמדי תינוקות צריכים להתענות.

ביטול תורה ללוויה

יב. וכן לענין לוויית של גדולי הדור, כתוב בשלחן ערוך יורה דעה (סימן שסא סעיף א), שאין מבטלים תינוקות של בית רבן להוצאת המת - ללוויות. ואילו בימינו נוהגים להוציא אותם ללוויות של גדולי הדור. אני זוכר כשלמדתי בתלמוד תורה 'בנה', נפטר הגאון רבי אהרן קוטלר, וכל ילדי התלמוד תורה יצאנו להלוויה, והלכנו עד סוף מחנה שנלך. וכתב בשו"ת שלמת חיים (חיו"ד סימן קצב), הנח להם לישראל, מסתמא הנהיגו על פי גדולי הדור שלפנינו לכבודה של תורה, ילדים קטנים רואים מיליון איש באים ללוויה של מרן זצ"ל, זה כבוד התורה! "עית לעשות לה' הפרו תורתך" (תהלים קיט, קכו). ובלאו הכי לא מקפידים על ביטול תורה כל כך, בערבי שבתות וחגים, ובבין הזמנים של ניסן, אב ותשרי. וללוויה של גדול הדור לא ילכו מפני ביטול תורה?!

קושיא משלחן ערוך

יג. והנה מדברי מרן השלחן ערוך לכאורה משמע שלא כסברת רבי יוסף ידיד הלוי, שהרי כתב (סימן תקעא סעיף ב): תלמיד חכם אינו רשאי לישב בתענית, מפני שממעט במלאכת שמים, אלא אם כן כשהצבור מתענים שלא יפרוש עצמו מהם, ומלמדי תינוקות דינם כתלמידי חכמים. עכ"ל. מפורש שבתעניות ציבור צריכים להתענות כמו כולם. וראה בשו"ת ימי יוסף שיישב, כי דברי מרן השלחן ערוך נאמרו רק לגבי תעניות ציבור שקבעו על צרה, כגון עצירת גשמים, או על גזירה קשה שגזרו על ישראל, על זה כתב מרן שתלמידי חכמים לא יפרשו מצרת הציבור, אבל לעולם יש לפוטרום מארבע תעניות.

קל וחומר

יד. {אולם זה תמוה, וכי תענית שגזרו על הציבור חמורה יותר מתעניות שקבעו לנו חכמים?! בדברי האחרונים מוכח שתעניות שקבעו לנו בפסוק, יותר חמורות מתענית שגזרו על הציבור, וכגון לגבי טעימה, שבתעניות שגזרו על הציבור מותר לטעום, ואילו תעניות שנקבעו בפסוק, למנהגי בני אשכנז אסורים גם בטעימה. ועוד, שאפילו בתענית של מנהג, כמו תענית בכורות, הנודע בהודוה (שו"ת תשובה מאהבה ח"ב ס' רסא, שו"ת בית מרדכי ח"א ס' נו, ובנד"ב תנינא קוני' אח' דף ו סע"ב) לא היה מסכים להיפטר ממנה על ידי סיום מסכת, וגם החתם סופר (שו"ת מהרי"א ח"א ס' נב אות ב, הביאו בשו"ת מהר"ם בריסק"א ח"א ס' קלג, וע' פסקי חת"ס עמ' קיב) היה צם כל חייו בערב פסח,

⁷ ולא צריכים ללכת לכל הלוויה של רב גדול, לפני כארבעים שנה נפטר רב מפורסם - לא אומר את שמו - והאברכים אצלו בכלל 'חזון עובדיה', רצו ללכת ללוויה, אמרתי להם: בכל צעד ושעל אנחנו מתייעצים עם מרן. וכינו שהרב היה זמין לנו לכל שאלה או ייעוץ, יש לנו אב זקן, והתקשרתי אליו: אבא, האברכים רוצים ללכת ללוויה, האם לממן להם טנדר? אמר לי מרן: נכון שהיה אדם גדול וצדיק, אבל הוא לא לימד הלכה לרבים, רק מי שנתן שיעורים בהלכה וכתב ספרים בהלכה חייבים ללכת ללוויה שלו. בשו"ת התשב"ץ (ח"א ס"י קמו) ובשו"ת אבקת רוכל (סימן רב) כתבו שדין תלמיד חכם לגבי קנסות ומיסים וכדומה, הוא למי שבקי ברוב ההלכות המצויות, וכששואלים אותו שאלה בהלכה משיב מיד.

לפי שהיה בכור. אם כן קל וחומר שיש להקפיד ביותר על תעניות הצבור, ורק חולה פטור, כי אינו בכלל תקנת חכמים להתענות. מרן בביע אומר ח"ב (סי' כה אות ז-יא) האריך לדחות דברי רבי יוסף ידיד, והעלה שתלמידי חכמים חייבים להתענות בארבע תעניות כמו כולם.

בן ח"י לזיכוי הרבים

טו. נזכרתי במעשה שקשור גם לפרשת השבוע, כשהייתי בגיל שמונה עשרה, ביקשו אותי הפעילים של 'יד לאחים' לבוא לשבת בבאר שבע ולתת שם דרשות, זה היה בתקופת הרישום לבתי הספר, ורצו להעביר ילדים מבתי הספר ממלכתי דתי של המפד"ל, לחינוך העצמאי. הבעיה שפנו אלי רק ביום ששי, וכיון שכך לא הספקתי להכין שום דבר. מי שזוכר היו מדברים אז בטלפון ציבורי, כשכל עשרים שניות נופל אסימון... התקשרתי למרן ואמרתי לו, אבא, אם תוכל לרשום את המספר ולחזור אלי, אמרתי לו את המספר והאסימון נפל... מרן חזר אלי וסיפרתי לו: השבת אני צריך לדרוש בבאר שבע, ללכת מבית כנסת לבית כנסת, אבל לא הספקתי להכין דרשות, מה אומר להם? ומרן התחיל לומר לי דרשה, ואני כותב, אבל הוא דיבר מהר - כדרכו בצעירותו - ואמרתי לו: אבא, אני צריך לכתוב... ובעונותנותו התחשב בי והאט את הדיבור.

דרוש דרש יוסף

טז. זה היה בפרשת בלק כמו השבוע, ואמר לי: בפסוק כתוב (במדבר כג, כג) "פַּעַת יַאֲמַר לַיַּעֲקֹב וְלִישָׁאֵל מַה פֶּעַל אֵל", ובפסוק שלאחריו (שם, כד) "וְהָן עִם קְלָבִיא יָקוּם וְכָאֲרִי יִתְנַשֵּׂא", מה הקשר בין הפסוקים? אלא מספרים על הגאון רבי יצחק מוולאז'ין, פעם מושל העיר גזר לסגור את כל בתי הספר היהודים שבעיר, וכל הילדים יעברו לבתי ספר של גוים. הלך רבי יצחק עם משלחת ובתוכם נשיא הקהילה אל המושל, אולי יחוס ויבטל את הגזירה, שהרי 'אם אין גדיים אין תיישים' (ירושלמי סנהדרין פ"ה ה"ב). כשהגיעו זימן המושל את הכומר שעמד בראש הדוחפים לגזור את הגזירה הזו, וכיבדו לשאת דברים. קם הכומר וקטרט על עם ישראל: היהודים האלה "דְּתִיקֵם שְׁנוֹת מְקַל עִם וְאֵת דְּתֵי הַמְּקַלְוֹ אֵינִים עוֹשִׂים וְלִמְקַלְוֹ אֵין שׁוּהָ לְהַנִּיחֵם" (אסתר ג, ח), ומתוך הריתחא דסטרא אחרא שלו, הוסיף ואמר: אני לא מבין "מה פעל אל", למה ה' ברא את היהודים האלו?!

הן עם כלביא יקום

יז. כשסיים הכומר לדבר ננח מזעפו, הסתכל על רבי יצחק וראה אותו מחייך... אמר לו: למה אתה מחייך?! השיב הרב: אסביר לך, תמיד היה קשה לי, מה הקשר בין הפסוק "מה פעל אל", לבין "הן עם כלביא יקום", ועתה נתישב לי, כי בשעה שתהיה גזירה על עם ישראל, עד שישאלו למה ה' ברא אותם, מייד יקום עם ישראל ויתנשא כארי, ותבטל הגזירה. ואכן המושל נהנה מהדברים וביטל את הגזירה (שרי המאה ח"ב עמ' 193). את כל זה מרן אמר לי, ורשמתי אצלי. למרות שהייתי צעיר כבן 18 שנה, הייתי הבן של הרב הראשי לתל אביב וזה עשה רושם על הציבור, וכך אמר לי הרב יהודה צדקה: אתה צריך לנצל את מעמדך כבן הרב הראשי, על מנת להשפיע. ואכן בשבת שלאחריה פרשת פנחס, הזמינו אותי לשדרות, והלכתי לשם ומסרתי שיעורים ממקום למקום, והלך אתי רב העיר ע"ה, וביום ששי שוב התקשרתי למרן ואמר לי דרשה... ורשום אצלי, ועוד חזון למועד.

ואף שלמד ש"ס עם תוספות אינו בגדר תלמיד חכם עד שילמד הלכה למעשה. האברכים קצת התאכזבו, זה כמו טיול... אבל כמובן שמעו למרן ולא נסעו. **בפרט** שהמצוה ללכת ללוויה של גדול בישראל, זה ללכת ללוויה עצמה, אבל אם לא הודיעו מתי הלוויה עצמה אלא רק מתי ההספדים, וקשה לו לשער מתי המיטה יוצאת, תלוי אם ההספדים בעברית או באידיש... אינו חייב לבטל תורה בשביל זה. ויש לצרף עוד מה שכתב הנצי"ב (העמק שאלה שאילתיא ג, ג), שלא חייב לנסוע ללוויה מחוץ לעיר, לפי שאינו רואה אותה.